

SEMBLANCES

El Consell Permanent de l'Institut acordà realitzar en cada Ple una semblança d'un membre dels primers temps de l'Institut per a contribuir a fer viva la història de la institució per als membres actuals. A continuació, s'inclouen les semblances presentades durant aquest curs.

LLUÍS NICOLAU D'OLWER
(20.1.1888 - 24.12.1961)

Nicolau d'Olwer
per Manuel Mundó

Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua... i el que segueix que, per a no forçar la comprensió atenta de bastants membres de l'IEC –ai las!– traduiré: «Fem l'elogi dels homes il·lustres, dels nostres pares que s'han anat succeint... Tots ells foren honorats per llurs contemporanis i, en els seus dies, foren motiu d'orgull.»

Aquestes frases del llibre de l'Eclesiàstic (c. 44, 1-7), obra de Jesús fill de Sirach, de dos segles abans de Crist, coetani de les *laudes patrum* que ja conegueren els grecs i els romans, m'han semblat oportunes per a iniciar aquest nou punt de l'ordre del dia dels nostres plens, que consisteix a fer conèixer un a un els membres antics de l'Institut d'Estudis Catalans més prestigiosos. Tal com, a proposta de l'actual senyor president de l'Institut d'Estudis Catalans, acordarem en sengles consells permanents d'octubre i novembre.

Es decidí, alhora, que el primer membre antic commemorat fos Lluís Nicolau d'Olwer, per diversos motius; i que, donada la seva activitat en els camps del coneixement de les seccions Filològica (a la qual pertanyia) i Històrico-Arqueològica, fossin membres actuals d'ambdues seccions els qui en fessin l'elogi.

A fe que, si hagués pogut consultar l'arxiu administratiu de l'IEC fins al 1939 que la Biblioteca de Catalunya, per conveni ben lligat, acaba de retornar-nos, hauria pogut precisar alguns aspectes, sobretot de la representació de Nicolau en àmbits internacionals.

Adverteixo per endavant que, a més de diversos estudis dedicats a Nicolau d'Olwer ja en vida seva, els que escolten poden llegir resums prou densos en el *Diccionari biogràfic* de l'editor Albertí, del 1969, i els de les dues edicions de la *Gran enciclopèdia catalana*. En aquest moment hi ha en preparació dues tesis sobre Nicolau dirigides pels professors Joan Bastardas i Joaquim Molas.

D'un personatge com Nicolau d'Olwer no es pot deixar de dir quan i on va néixer: fou el 20 de gener de 1888, a Barcelona; on va estudiar a la Universitat i als Estudis Universitaris Catalans; encara que, com massa entrat el segle XX, hagué de defensar les dues tesis doctorals a Madrid: una de filosofia i lletres, l'altra de dret.

La precocitat i brillantor de la seva intel·ligència deixaven astorats els seus professors i col·legues; quan –per dir-ne una només– el 1905, als disset anys, ja publicava un treball sobre *Les fonts catalanes del Tirant lo Blanch*.

L'Institut l'acollia com a membre adjunt el 1917 i, numerari, el 1918; encara que la seva ciència polivalent li haurien permès d'ésser-ho també de la Històrica i, ara, de la de Filosofia i Ciències Socials.

El seu *cursus honorum* polític i el *curriculum* acadèmic i professoral són massa densos per a poder-los resumir avui dignament. Amb unes pinzellades només n'hi haurà prou; tot no oblidant que el senyor Carles Miralles ja n'explicarà d'altres de ben significatives.

Nicolau d'Olwer fou regidor de l'Ajuntament de Barcelona des del 1920, com a tinent d'alcalde de Cultura. Tornarem a parlar de la influència que exercí durant aquesta seva comesa. Diputat per Barcelona a les Corts de Madrid, havia arribat a la capital de l'Estat quan aquesta ja no ho era del regne. Els presidents Alcalá Zamora i, tot seguit, Azaña el cridaren a fer de ministre d'Economia. En deixar aquest càrrec fou nomenat governador del Banc d'Espanya.

Aquí convé intercalar la notícia d'algunes mostres escrites de la seva activitat política i cultural. Sembla impossible que un polític com ell trobés el temps per a publicar una sèrie de treballs relacionats amb la literatura i la lingüística, dels quals, però, no m'ocuparé gaire, ja que ho farà el senyor Miralles. Recordaré només els històrics i medievalístics, encara que de significatius en foren alguns dels molts articles d'assaig i de pensament, amb els quals intentava incidir en les idees del seu temps. Tenen interès els titulats: «Missió de l'Ajuntament de Barcelona en l'obra de cultura de la ciutat», del 1922; «Idees i fets entorn de Paneuropa», el 1928, en el moment més àlgid de l'enfrontament de la Societat de Nacions amb el nacionalsocialisme nazi; «La lliçó de la Dictadura» del 1931, en sortir de la de Primo de Rivera; essent Nicolau president de l'Ateneu Barcelonès, hi pronunciava el discurs inaugural 1933-1934 parlant «Del patriotisme a la democràcia en el procés constitucional de Catalunya antiga», en plena república i primer estatut d'autonomia; o bé un «Résumé de quelques articles intéressants sur l'équilibre dans la Méditerranée», exposat davant de representants internacionals en plena Guerra Civil.

En el camp historioliterari llatí –el del grec i del català és domini d'altres especialistes–, no és possible oblidar *L'escola poètica de Ripoll (segles X-XIII)*, obra extensa publicada el 1920, on recull tot el que diu el títol, ben expressiu; obra bàsica que encara és consultada en ambients científics d'arreu; d'alguns dels textos reunits en el recent *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba* (IEC, 1992), Nicolau n'havia estat el millor editor crític.

L'expansió de Catalunya en la Mediterrània oriental és obra del 1926. Havia estat precedida i fou seguida per uns quants treballs preparatoris des del 1925 i fins al 1926, quan, freturós de conèixer, solcar i trepitjar personalment les mars i terres conquerides per catalans, des de la gesta dels almogàvers, presentava el deliciós report *El pont de la mar blava*. Va merèixer els elogis d'Antoni Rubió i Lluch, quan el 1936 signava el pròleg del seu magne *Diplomatari de l'Orient català*.

El 1931 se celebraven a París, a la nova seu de la Fundació Catalana, obra de Francesc Cambó, dos cursos de conferències, publicades després amb el títol *La Catalogne à l'époque romane*, Nicolau d'Olwer hi tenia dos capítols bàsics: «La culture historique et sociale» i «La littérature latine au Xe, XIe et XIIe siècles», síntesis bàsiques encara molt aclaridores per a nosaltres.

Cal fer marxa enrere en la cronologia per obrir alguns nous fronts de l'activitat incansable de Nicolau.

És ben sabut que l'Institut d'Estudis Catalans entrà a formar part de la Unió Acadèmica Internacional el 1922, ben poc després de la fundació d'aquest fòrum academicohumanístic mundial. L'IEC hi envià Nicolau d'Olwer i Ramon d'Aldòs-Moner per a representar-lo ja des del 1924, pel que sembla, mentre Nicolau complia el primer exili de la dictadura a Ginebra. Si en aquella ciutat suïssa hi redactava una petició a fi que la Societat de Nacions s'interessés pel problema català, per altra banda començava a col·laborar en projectes de la UAI. Heus-ne aquí alguns.

En el *Glossarium latinitatis medii aevi* o «nou Ducange», com en deien, o sigui, en la Comissió per a redactar l'*Archivium latinitatis medii aevi*, Nicolau aconseguí que la regió cultural catalana pogués redactar el seu propi vocabulari de llatí medieval. És així que Nicolau començà a publicar, des del 1927, en la revista pròpia de la Comissió, el *Bulletin Ducange*, articles sobre glossaris llatins de manuscrits catalans i altres temes, com el sentit de «pàtria» a Catalunya en períodes medievals.

Una altra activitat de Nicolau lligada amb les de la UAI fou la participació en l'organització de congressos internacionals: el III Congrés d'Éducation Morale (en l'economia), celebrat a Ginebra el 1922, on digué coses sensates sobre «Le problème de la morale neutre: peut-on parvenir à une morale unanime?»; els de bizantinisme —després serà considerada la seva coneixença profunda del món hel·lènic i hel·lenístic; els de ciències històriques, a Oslo el 1928 i a Zuric el 1935. Per a la col·laboració temporal entre aquest Comitè de Ciències Històriques i la UAI, Nicolau fou nomenat secretari de la Comissió de Cronologia.

L'altra comissió de la UAI en la qual Nicolau d'Olwer tingué influència, posteriorment decisiva, fou l'encarregada de redactar unes normes sobre *Emploi de signes critiques. Disposition de l'apparat dans les éditions savantes de textes grecs et latins*, que prudentment la UAI subtitulava: *Conseils et recommandations*, sense imposar-les a ningú. Nicolau ja era a la Comissió des que es publicà la primera edició de 1931: ell, que havia estudiat des d'inscripcions gregues d'Empúries fins a Pere Abelard, passant per Aristòfanes, per un manuscrit de Píndar i Teòcrit, per glossaris d'Ovidi i Juvenal i per Virgili a Catalunya, fins a les peripècies de Felix d'Urgell, les restes poètiques de Ripoll, les literàries de Llobet Benet d'Arles de la Tec i de Gerbert, futur papa Silvestre II als comtats catalans d'entorn de l'any mil.

Com a recompensa a la seva intel·ligent i brillant actuació, Lluís Nicolau d'Olwer era elegit, el 1935 i per tres anys, president de la Unió Acadèmica Internacional, un càrrec de prestigi indiscutible, que només —però ja és molt, tractant-se d'un país petit com Catalunya— ha tingut un altre moment important amb l'atribució de la Presidència d'Honor al Sr. Ramon Aramon i Serra. Nicolau, com a president, remenà papers i consultà membres d'arreu amb vista a revisar aquelles «Normes de transcripció»; n'encarregà la tasca als professors Bidez, Severyns, Delatte i Drachmann, que, en acabar el mandat presidencial de Nicolau, en publicaren la segona edició el 1938.

És una suposició només, però em sembla que té bons fonaments pensar que tant l'interès i els estudis de Nicolau d'Olwer sobre llatí medieval com el fet que la UAI tingués entre els seus programes, el VI, el que porta el títol de «Corpus Philosophorum Medii Aevi», l'invitaren a girar l'esguard vers la figura de l'enigmàticament atractiu monjo benedictí Pere Abelard. El llatí àgil i precís d'aquest pensador inquiet i impetuós, però molt humà, l'atragué tant que ja des del 1928 —pel que es dedueix de les notes de Nicolau, començà a estudiar-lo en profunditat. Els «papers Abelard» viatjaren amb ell a Suïssa i a Mèxic en els exilis imposats per les dues dictadures. Ensenms amb diversos estudis de la biografia, Nicolau havia treballat en una traducció, no pas íntegra sinó selectiva, de les cartes d'Abelard a Eloïsa, entrelaçades amb fragments de la *Historia calamitatum*, on narrava les tribulacions que el seu pensament filosòfic, el

seu tràgic amor platònic i el seu comportament monàstic poc normal li atragueren d'algunes autoritats eclesiàstiques.

A la mort de Lluís Nicolau, esdevinguda a Mèxic el 1961, els «papers Abelard» retornaren a Catalunya per mans del seu marmessor senyor Peypoch; i anaren a raure a la taula del doctor Jordi Rubió i Balaguer. Quin altre personatge, Rubió, digne del personatge Nicolau! Rubió ens en parlava a la Secció Històrico-Arqueològica des del 1971. Fou quan me n'encarregà un informe, per al qual vaig disposar dels plecs i les carpetes Nicolau durant un parell de mesos. Amb l'ordenament del llegat Nicolau l'IEC, espero que la Secció de Filosofia i Ciències Socials, per mitjà del senyor Batalla, publiquin el que encara tingui vigència de l'Abelard de Nicolau d'Olwer; sense oblidar els trenta-cinc anys escolats des de la seva mort i la bibliografia abundant que n'ha sortit a la llum.

Us invito a donar aquell altre pas endarrere ja anunciat. Com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona i com a membre de l'Institut, l'any 1922 Nicolau ja es preocupava de trobar una ubicació digna a la Biblioteca de Catalunya, massa estreta en els locals de l'IEC del carrer del Bisbe; i proposà al consistori que agencés i lliurés els grans locals de l'Hospital de Sant Pau i de la Santa Creu que l'Ajuntament acabava de recuperar el 1921. L'acreixement dels fons de la Biblioteca, que ja aleshores es volia nacional de Catalunya, ho exigia amb urgència. Nicolau tingué una visió encertada, com s'ha vist posteriorment.

El que més sorprèn d'una activitat gairebé frenètica de Lluís Nicolau d'Olwer, tant en la política com en la recerca històrica i literària amb projecció internacional, és que l'hagué de compaginar amb adversitats imprevisibles. En certa ocasió, la policia el malferí davant la seu del partit d'Acció Catalana. Per haver estat uns pocs mesos diputat de la Mancomunitat, sofrí el primer exili el 1923; els altres quatre successius ho foren: el 1930, per haver participat al Pacte de Sant Sebastià, tot tramant la futura república; el franquisme l'expulsava el 1939; el règim de Vichy el denuncià el 1940-1941 i instigà la Gestapo, que l'expulsà de França el 1943. L'exili franquista el mantingué lluny de la pàtria, a Mèxic, on fou embaixador de la trista República, i on moria el 24 de desembre de 1961.

El malfat dictatorial encara perseguí Nicolau uns quants anys després. Bona part dels materials que l'IEC havia recollit per dedicar-li una miscel·lània d'*Estudi de llatí medieval i de filologia romànica* en dos volums dels *Estudis Romànics*, fou retingut a pany i clau per la policia dins dels locals del carrer Montcada fins a l'any 1966.

El desgreuge més ben merescut el rebé amb la institució del Premi Lluís Nicolau d'Olwer a la investigació alternant de la història de les terres catalanes i de la filologia i lingüística d'aquestes. La munificència de la vídua, a través de la Fundació Palma Guillén de Nicolau, permeté que l'IEC convoqués el 1965 un dels premis més ben dotats —en dòlars— que encara atribuïm.

Lloem un dels nostres membres més il·lustres!